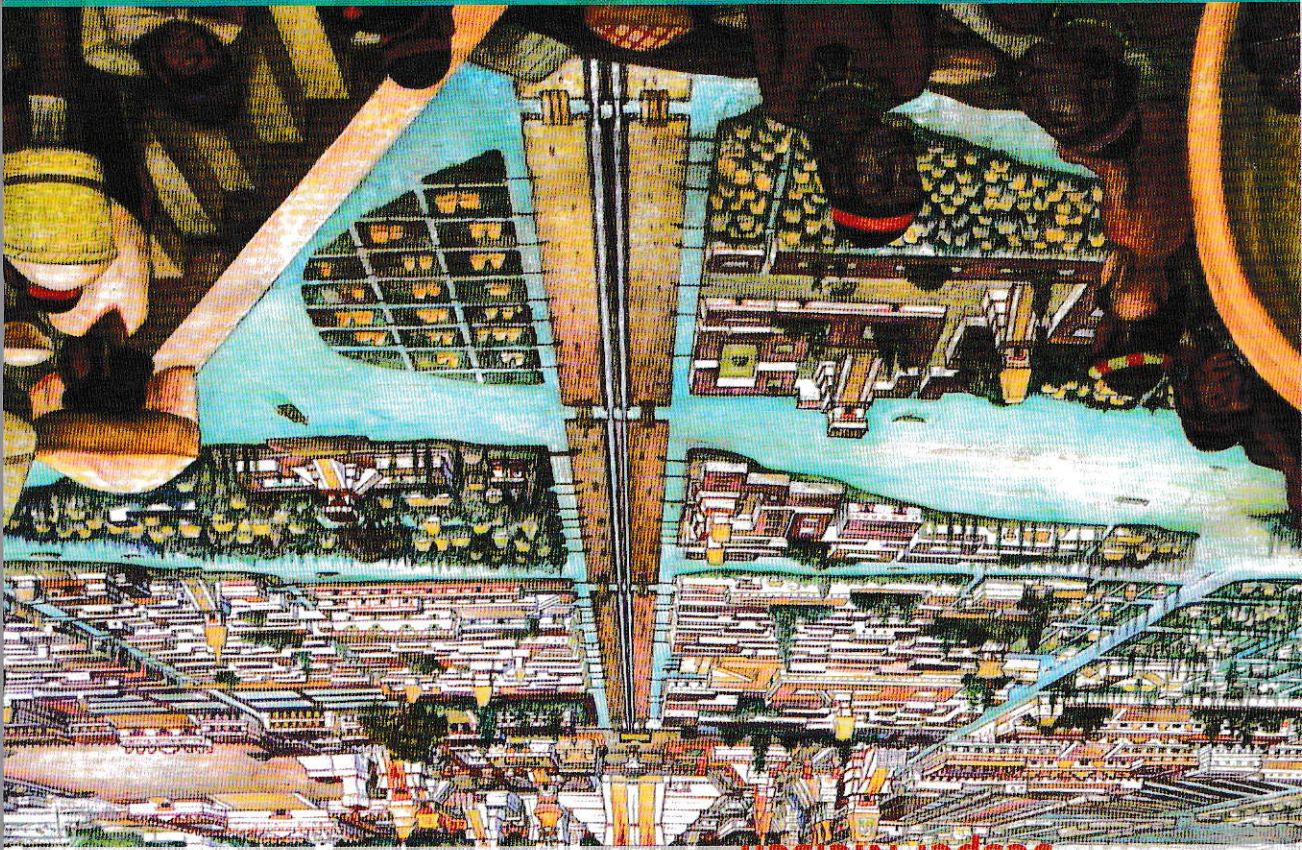

COLUMBUS

Mødet mellem indianere og
europæere i 1500-tallets Mexico

OPDAGET?

Jesper Nielsen

Indhold

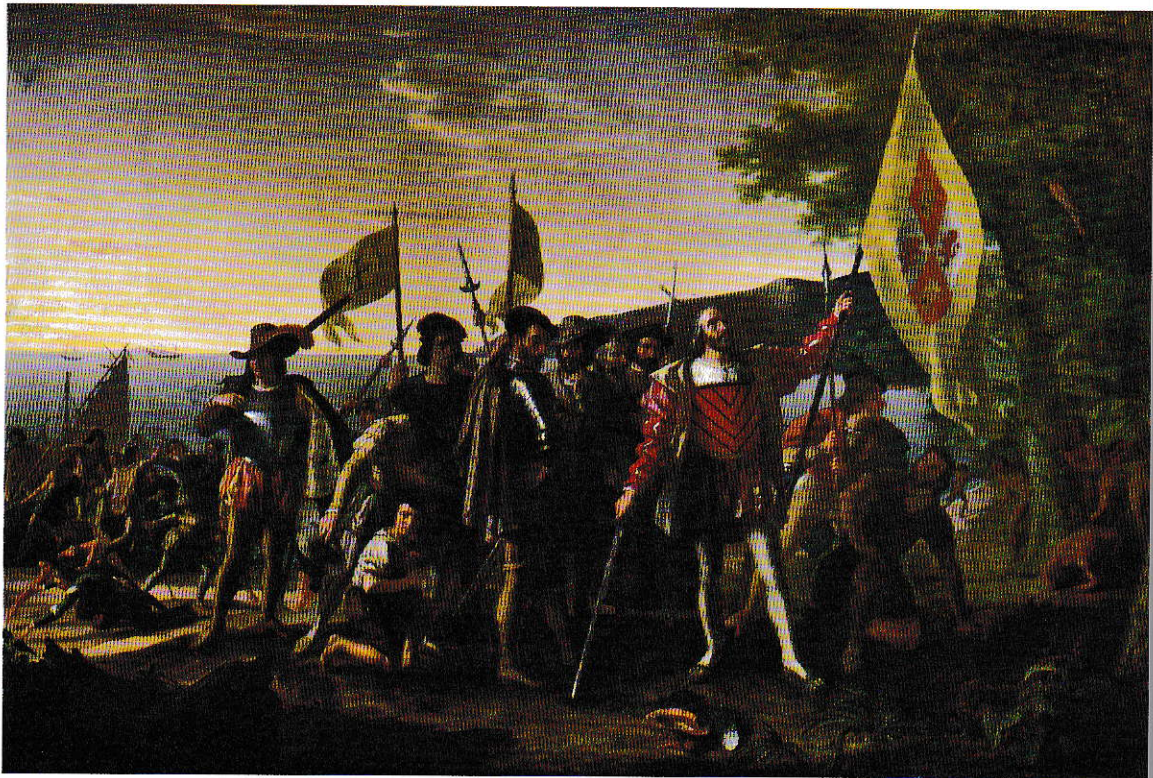
Forord v. Ib Michael	5
Forfatterens forord	7
Kapitel 1. Opdagelser, kulturmøder og eftertidens fremstillinger	9
Kulturmøder, stereotyper og fordomme	11
Nye og anderledes spørgsmål	14
Opdaget?	16
Kapitel 2. Det præcolumbianske Mesoamerika	17
Fra jæger-samlere til civilisation i Mesoamerika	18
Zapotekerne & mayaerne – de første skriftsprog udvikles	21
Teotihuacan og aztekerne	22
Tenochtitlan – en kultiveret storby i 1400-tallet	25
Trippelalliancen og magtforholdene i Mexico-dalen	27
Kapitel 3. Det spanske koloniimperium	29
Columbus og den spanske kongemagt	30
Administrationen og erobringen af Den Nye Verden	31
Den religiøse forståelse af erobringen	33
Kapitel 4. Erobringen af aztekerriget og Mesoamerika (cirka 1519-1540)	35
Cortés' ekspedition og det første møde med aztekerne	35
Cortés' tilbagetog og Moctezumas død	38
Alliancen med Tlaxcala og erobringen af Tenochtitlan	39
Den videre erobring og kolonisering	41
Kapitel 5. Hvorfor sejrede spanierne?	
Et spørgsmål om kulturelle forskelle og tilfældigheder	44
Våben, dyr og teknologi	44
Synet på krig	45
Den usynlige fjende: Sygdomsepidemierne	46
Profetien om den hvide guds tilbagekomst?	47

Kapitel 6. Religionsmødet.	
Én gud eller flere? Det gode og det onde?	49
Munkeordnernes kamp for indianernes sjæle	50
Indianske hjælpepræster og tilpasningen af kristendommen	52
Indiansk kristendom	54
Kapitel 7. Kolonitiden (cirka 1540-1600)	56
Integration og marginalisering i det tidlige Mexico	57
Dagliglivet blandt Mexicos indianere i kolonitiden	59
Kirkebyggeri og de gamle guders magt	61
Kapitel 8. Arven og kampen for en indiansk identitet i dag	65
Nye planter, dyr og ord – tværs over Atlanten	65
Skrevet ud af historien?	69
Barbarer eller rumvæsner?	70
Nutidens aztekere – i USA	73
En fremtid for de indianske kulturer?	74
Kilder	79
Ordlister	120
Værktøjskasse til kildeanalyse	125
Litteratur	128
Illustrationer	131
Indeks	132

Kapitel 1

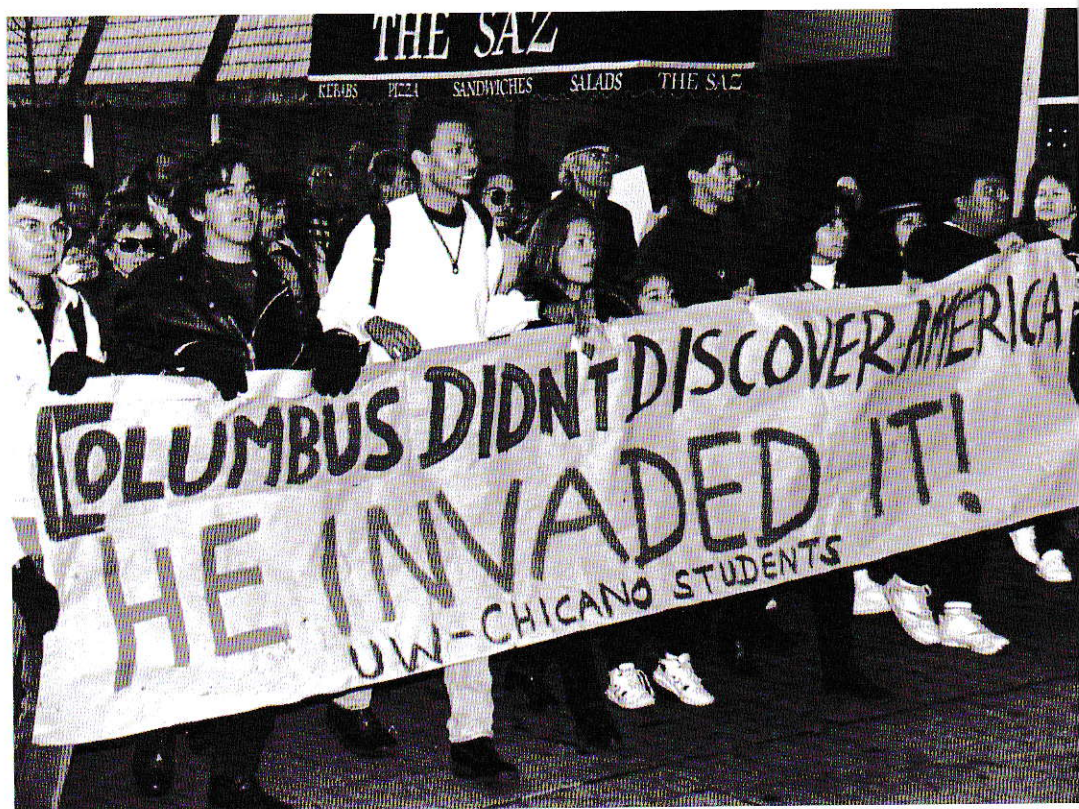
Opdagelser, kulturmøder og eftertidens fremstillinger

I september 2015 var der i Danmark stor medieårvågenhed omkring kosmonauten Andreas Mogensen, der var på vej ud i rummet som en del af den løbende udforskning af universet. Også udforskning-

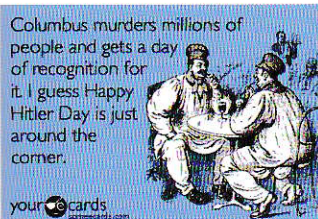

En klassisk fremstilling af den første opdagelse af den europæiske opdagelse af den „nye“ verden d. 12. oktober 1492: Christoffer Columbus går i land på den ø han døber San Salvador (maleri af John Vanderlyn, 1847).

gen af Mars og en række opsigtsvækkende fund i den forbindelse har været meget omtalt og har de seneste år markant ændret vores viden om en fjern planet i solsystemet. For knap 500 år siden var den helt store nyhed i Europa, at et nyt kontinent var blevet fundet. En helt ny og hidtil ukendt verden – ikke i det ydre rum – men på den anden side af Atlanterhavet. Det var en mindst lige så verdensomvæltende begivenhed som de første rumrejser, og Christoffer Columbus' og andres „opdagelser“ ændrede grundlæggende menneskers syn på verden, og førte en række religiøse, filosofiske og videnskabelige diskussioner med sig. Om man bør se Columbus' rejse som en egentlig 'opdagelse' eller snarere en 'genopdagelse', kan diskuteres. Skandinaviske immigranter – vikingerne – var allerede i 1000-tallet nået frem til Nordamerika og havde bosat sig i det nuværende Canada. Det var dog først efter Columbus, at kontakten med de nye kontinenter og Europa blev regelmæssig. Og så må hele ideen om at se det som en „opdagelse“ også overvejes, for

Hvert år markeres d. 12. oktober flere steder i Amerika som en festdag, Columbus' Day, men begivenheden møder også ofte kraftig modstand fra folk som ikke mener der er noget at fejre.

hvad med de mange mennesker som allerede boede på de nye kontinenter?

Ikke siden har menneskeheden oplevet et tilsvarende kulturmøde og de deraf følgende erkendelser og konsekvenser. Men hvad skete der egentlig, da europæerne mødte de indianske kulturer? Og hvilken betydning har dette for nutidige og fremtidige forhold?

Kulturmøder, stereotyper og fordomme

Når man i dag som turist går omkring i den centrale del af den moderne millionby Mexico By, ved de færreste, at få meter under fødderne på en ligger der stadig utallige levn af tempelpyramider, paladser og boldspilbaner fra, hvad der for 500 år siden var et af klodens største bysamfund – nemlig aztekernes hovedstad Tenochtitlan. Her boede engang i omegnen af 150.000 indbyggere. Dette er helt bogstaveligt det fundament, nutidens Mexico er bygget på, kulturelt såvel som genetisk. Mexico er en uendelig mangfoldig og kompleks nation, som er resultatet af en voldsom historie og et fascinerende kulturmøde mellem den såkaldte „gamle“ og „nye“ verden. Men hvordan blev dette kulturmøde og de indianske samfund fremstillet i samtiden og opfattet i de følgende århundreder? Nedenfor er samlet en række eksempler på, hvordan man i forskellige værker, blandt andet historiebøger og i et leksikon, har fremstillet de indianske kulturer før Columbus og mødet med spanierne:

Gennem flere århundreder har man for eksempel haft særlige teorier om de forskellige racers eller befolkningsgruppers personlighedstræk og „folkesjæl“. Allerede munken Bartolomé de las Casas, „Indianernes Beskytter“, formulerede i midten af 1500-tallet sit noget unuancerede og generaliserende blik på såvel indianere som spaniere (se også KILDE 12):

„Hele denne mangfoldighed af mennesker blev skabt af Gud som de mest fredsommelige væsner, uden ondskab eller svig, helt igennem lydige og trofaste [...] Og over for de spaniere, de tjener, er de ydmyge, tålmodige, fredsommelige og rolige, de lever uden spektakler, kiv eller protester og uden had, bitterhed eller hævnthørst [...] Deres kost er så sparsom, at selv en helgen ikke kunne have levet mere sparsomt

i ørkenen. De er renhjertede, åbne og har en sund dømmekraft, de er meget lærenemme og modtagelige for enhver god lære og i høj grad i stand til at modtage vor hellige katolske lære.

Til disse blide lam, af deres skaber udstyret med så mange gode egenskaber, kom spanierne som sultne ulve, løver og tigre.“

I 1900-tallet vandt tanker om racehygiejne frem i Europa. Man mente, at visse racer var andre overlegne, og at de var mere levedygtige end andre, hvilket blandt andet ledte til nazisternes jødeforfølgelser. Desuden burde man ikke blande de forskellige racer. Dette afspejles for eksempel i samtidens beskrivelser af forskellige etniske blandingers intellektuelle kapaciteter. I Bind 16 af det engang populære og meget læste *Salmonsens Konversationsleksikon* finder vi udtryk for de samme racistiske tendenser i 1920'ernes Danmark:

„Medens Meksikaneren af ublandet Race ser ud som en ægte Rødhud, har Mestitsen [dvs. en blanding af en indianer og en spanier] en spinklere og elegantere Skikkelse og finere Ansigtstræk. Han har som oftest Indianerens sorte, stride Hår og lave Pande, men hvad man særlig lægger mærke til, er hans Ansigts og hans Smils Udtryk af Velvillie. Han optræder med en vis Lethed og Beskedenhed, er altid høflig og viser betydelig Fatteevne, men opnår dog sjælden Dygtighed på noget Punkt.“

Ideer om at kulturer kunne placeres på en form for udviklingsmæssig stige, hvor de nederste trin udgjordes af ikke-europæiske samfund organiseret i små grupper af jæger-samlere og de øverste af det 20. århundredes industrisamfund i Vesten, var også almindeligt accepterede. Man ser det blandt andet i opslaget om „amerikanske Oldsager“, dvs. den indianske materielle kultur og den indianske kunst i *Salmonsens Konversationsleksikon*:

„Som helhed er der dog over den gammel-amerikanske kunst noget underligt grimasseret og ufærdigt, overlæst og forvredet. Heri ligger tillige dommen over den hele kultur. Selv i sine højeste trin er den halvbarbarisk trods sin rigdom, ligesom den religiøse forestillingskreds var en uhyggelig, bloddryppende overtro mere end udtryk for religiøs kultur, der næppe havde spirer til en videre udvikling.“

Forestillingen om grundlæggende, racebestemte kapaciteter findes også årtier senere i historikeren Holger Brøndstedts bog *Kolonitiden i spansk Amerika*, fra 1967:

„[Bogen] skal fortælle ikke blot om en ny Verdens Opstaaen og om den æventyrlige Udvidelse af den hvide Races Magt- og Kulturområde, hvortil Columbus' opdagelse aabnede Døren, men ogsaa om det tragiske Sammenstød mellem en overlegen og en underlegen Race. Af disse var den overlegne fast besluttet paa at vinde og beholde Magten, mens den underlegne trods sit Nederlag med ikke mindre sejhed blev ved med at være sig selv. Saaledes forløb gennem snart fem Aarhundreder et af Historiens vældigste Kultureksperimenter.“

Sådanne fremstillinger af de indianske kulturer har påvirket mange generationer af historikere og er stadig at finde. Et eksempel er den amerikanske historieprofessor John M. Roberts bog *A Short History of the World* fra 1993. Bogen blev i mange år brugt på historiestudiet på Københavns Universitet:

„I 1518 rejste [Cortés] fra Cuba til Mexico [...] I løbet af et par måneder havde han erobret landet [...] De største indianske civilisationer på erobringstidspunktet delte alle en række træk som i dag virker nedslående. På en måde synes de [aztekerne] at have været gået i stå, begrænset af deres teknologiske og deres religiøse og sociale ideers lave niveau [...] På trods af alle deres fascinerende frembringelser så er inkaernes, mayaernes og aztekernes glitrende civilisationer i virkeligheden ikke meget andet end skønne kuriositeter i udkanten af verdenshistorien.“

OPGAVE

- Diskutér, hvilket syn på indianerne citaterne viser. Hvordan ses de indianske kulturer i sammenligning med de europæiske? Hvilke konsekvenser kan sådanne fremstillinger have for de nutidige indianere i Mexico og andre steder i Amerika?

At møde en anden kultur

For at forsøge at forstå såvel de indianske kulturer som 1500-tallets spaniere og deres reaktioner på mødet med Den Nye Verdens mennesker, er det nyttigt at gøre sig nogle grundlæggende tanker om kulturmødesituationer. Centralt i enhver kulturmødesituation er evnen til at kommunikere. Kultur er i bund og grund det, vi gør, og det, vi kommunikerer til hinanden og dem, vi møder. Kan to mødende parter ikke kommunikere, er vejen til en gensidig forståelse næsten umulig, de kulturelle koder kan ikke knækkes, og misforståelser og fejltolkninger af den andens intentioner leder hurtigt til skepsis og frygt. Det er desuden almindeligt, at mennesker prøver at forstå andre mennesker og kulturer med udgangspunkt i ens egen kultur og tankemåder. Vi kommer altså let til at se verden i et ethocentrisk perspektiv. Desværre kan ethocentrisme føre til fordømmelse og endda forfølgelse af dem, som repræsenterer andre levemåder, andre værdier og verdenssyn. Ethocentrisme trækker ofte på, hvad man kalder kulturelle stereotyper, altså grove generaliseringer af et helt samfunds typisk meget sammensatte befolkningsgrupper, deres vaner og adfærd.

Hvad 1500-tallets spaniere angår, så var de formet af et kristent livssyn, hvor der kun fandtes én sandhed, nemlig den, der stod i Bibelen. Spanierne havde med andre ord en række forhåndsantagelser om indianerne

og deres livsførelse og tro, baseret på hvad de læste i Bibelen og andre kristne skrifter. Bibelen kunne naturligvis læses og tolkes på mange måder, men selv når indianerne ikke blev betragtet som uciviliserede barbarer, der ikke kendte til Guds ord, så blev de fortsat mødt og forstået i en kristen forståelsesramme, nu blot i en forherligende rolle som Guds naive børn eller de ædle vilde. Skal vi forstå indianernes og spaniernes handle-måder og de bagvedliggende rationaler, fordrer det, at vi anvender en kulturrelativistisk tilgang. Det vil blandt andet sige, at ingen kultur i princippet er bedre eller mere „værd“ end andre, og at vi er åbne og fordomsfri over for det fremmede og måske i første omgang uforståelige kulturer, værdier og adfærdsmønstre. Snarere end at dømme indianerne for deres menneskeofringer eller spanierne for deres overgreb mod de indianske befolkninger, må vi søge at sætte os selv i deres sted, at forsøge at forstå dem. Hvorfor tænkte og gjorde de, som de gjorde? Hvorfor gav det mening i deres perspektiv?

Selv om vi ikke møder 1500-tallets kulturer og personer ansigt til ansigt, så foregår der også i vores læsninger og tolkninger af de skriftlige kilder og billederne et kulturmøde, hvor vi hele tiden må være opmærksomme på, at vi selv medbringer vores egen kulturelle bagage, vores egne værdier og forhåndsantagelser.

Nye og anderledes spørgsmål

Som det fremgår, så afspejler flere af de ovenstående fremstillinger en racistisk forestilling om, at den europæiske civilisation var, og er, andre overlegen, og at samfund og kulturer kan placeres på en form for udviklingsmæssig stige. Og øverst på denne finder man

OPGAVE

- Sammenlign uddraget fra Diamond med de forrige eksempler på historikers fremstillinger, og diskutér på den baggrund, hvilken synsvinkel eller hvilket perspektiv de forskellige fremstillinger har? Hvilket syn på forskellige befolkningsgrupper, kulturer og civilisationer kommer til udtryk i fremstillingerne?

Opdaget?

Det er med fuldt overlæg, at jeg i modsætning til adskillige historiebøger om emnet forsyner ordet „opdaget“ i bogens titel med et spørgsmålstejn. En ukritisk brug af dette ord røber nemlig allerede, at begivenhederne hovedsagelig betragtes fra et europæisk synspunkt. Spanierne gjorde rigtigt nok en 'opdagelse', men snarere end at betragte de indianske kulturer som „noget“ der blev opdaget af „nogen“ (på lige fod med nye dyrearter, grundstoffer eller stjerner og galakser), så gør vi klogt i snarere at beskrive de dramatiske begivenheder som et kulturmøde mellem to højtudviklede kulturer: den indianske og den kristen-europæiske. Det var et voldeligt og dødbringende møde, ikke mindst for den indianske befolkning. Men det var samtidig begyndelsen på en usædvanlig dynamisk periode, hvor indianske og europæiske kulturer og sprog gensidigt berigede hinanden. Hverken Mexico eller Europa var det samme længere. I det perspektiv blev hele verden en „ny“ verden.

For bedre at kunne forstå erobringen, og hele kulturmødet set i et større perspektiv, må vi forsøge at forstå den „anden“ side, i dette tilfælde de mesoamerikanske kulturer og hovedsagelig aztekerne. Vi må læse kilderne – også de indianske – til erobringen af Mexico med nye øjne og stille nye spørgsmål. Og for at kunne dét, må vi prøve at forstå de indianske kulturer i Mexico og deres verden, før spanierne dukkede op langs deres kyster.